

Lada Hazaiová

Skryté tváře fantastična. Fantastická literatura v oblasti Río de la Plata v 19. a 20. století,
Univerzita Karlova, Filozofická fakulta 2006, s. 289.

Oponentský posudek

Doktorandka si vybrala pro svou disertační práci velmi nosné a u nás poměrně přehlížené téma (pominu-li překladovou produkci) hispanoamerické fantastické literatury. Už v tom spočívá přínos její doktorské disertace, která v kontextu české hispanistiky patří mezi průkopnické. Název práce vymezuje zkoumanou literaturu na oblast Argentiny a Uruguaye v 19. a 20. století. Jak praví doktorandka v „Úvodu“, práce se „soustředí na dva základní aspekty. Prvním z nich je teoretická rovina, která zahrnuje přehled metod, jež uplatňují jednotliví badatelé při vytyčení základních rysů fantastična ... /.../ Druhým zkoumaným aspektem je fantastická tvorba některých hispanoamerických autorů, jinými slovy, popis, analýza a interpretace děl těchto autorů“ (s. 1). Ve výčtu studovaných badatelů jsou uvedeni T. Todorov, A.M. Barrenecheová, I. Bessièrová, S. Reisz Rivarolová, J. Bellemín Noël, J.-P. Sartre, J. Alazraki, J. Cortázar a J.L. Borges. Pokud jde o výběr zkoumaných autorů, omezuje se výčet jen na Leopolda Lugonesa a Horacia Quirogu (do výběru nebyli zahrnuti autoři jako Julio Cortázar, Jorge Luis Borges a Adolfo Bioy Casares s tím, že práce je věnována méně známým spisovatelům). „Fantastickou tvorbu“, která je předmětem doktorandčiných vlastních analýz, zastupují dva spisovatelé, Argentinka Silvina Ocampová (1906 – 1993) a Uruguayec Felisberto Hernández (1902 – 1964), kteří podle autorčina vyjádření vykazují velké množství stejných či podobných znaků.

Takto formulovaný záměr rozdělil práci na dvě části s rozdílnou koncepcí. První je založena převážně na sekundární literatuře, druhá pak na vlastním čtení vybraných děl posledně uvedených spisovatelů. Autorka začíná své pojednání základním pohledem na vývoj teorie fantastična (s. 4-14) formulované v 19. století samotnými tvůrci fantastické literatury (E.A. Poe, Charles Nodier, Rubén Darío). Ve 20. století, tvrdí doktorandka, se ujali problematiky badatelé neautoři. Paradoxně mezi prvními kritiky, kteří se zabývali fantastičnem systematicky (pomineme-li zmínu o J. L. Borgesovi, A. Bioy Casaresovi či J. Cortázarovi, s. 5), zmiňuje autora fantastické literatury H.P. Lovecrafta (s. 7). Přehled pokračuje francouzskými badateli Louisem Vaxem, Rogerem Cailloisem, poměrně rozsáhlá pasáž je věnována koncepci T. Todorova a jejím slabinám

(především postulátu časové omezenost žánru dané objevem psychoanalýzy), J.-P. Sartrovi (a jeho rozlišení kategorií „thétique“ a „non-thétique“). Následují hispanoameričtí autoři v čele s A.M. Barrenecheovou a jejím původně ahistorickým konceptem střetu dvou rozdílných rádů jako zdroje fantastična, později doplněným o aspekty kontextové a recepční (s. 11-14). Verbální a syntaktický aspekt fantastična (neprůhlednost diskurzu, absence vazeb mezi jednotlivými kompozičními i tematickými prvky – tzv. „bílá místa“, absence motivace, nenaplněná očekávání, absence racionálního vysvětlení, dvojznačnost) jsou předmětem podkapitol 1.2 a 1.3, ss. 15-23). Doktorandka se zde opírá o autory, jako jsou I. Bessièrová, R. Bozzetto, R. Camprová, J. Cortázar. Závěrečná podkapitola 1.4 klade otázku terminologického charakteru, zda rozlišit tradiční a moderní fantastično. Doktorandka se přiklání k názoru A.M. Barrenecheové zachovat termín „fantastično“ pro všechny varianty tohoto lit. fenoménu z důvodu kontinuity.

Po úvodu teoretickém přichází úvod literárněhistorický. Doktorandka postupuje od počátků fantastické literatury evropské přes hispanoamerickou literaturu ovlivněnou T.A. Hoffmannem a E.A. Poeem (kapitoly 2.1 – 2.3.2) k počátkům fantastické produkce v oblasti La Platy a jejím příčinám (kapitoly 2.3 – 2.3.1). Výklad konceptu postupuje od tzv. tradičního fantastična“ typického pro 2. polovinu 19. století k „fantastičnu modernímu“, které se podle doktorandky objevuje např. v díle Horacia Quirogy. Podrobněji jsou po zásluze komentováni dva argentinskí autoři: Juana Manuela Gorritiová (1818 – 1892) a Eduardo Ladislao Holmberg (1852-1937). S ohledem na význam, který měl modernismus v dalším vývoji hispanoamerické literatury obecně a fantastické povídky zvláště, je kapitola 4. Modernismus (s. 67-70) příliš obecná a paušální. Totéž platí o charakteristice R. Daría a jeho fantastických povídek, přičemž je uváděna pouze ne příliš typická povídka „Huitzilopochtli“. Významní modernističtí autoři fantastických povídek jako Mexičan Amado Nervo, jeho krajan Manuel Gutiérrez Nájera či Kubáнец Julián del Casal jsou pouze zmíněni bez bližšího určení (s. 68). Paušálností a přílišnou obecností se vyznačují i další kapitoly, např. na s. 44 charakteristika fantastična není podložena příklady a pouze se dovolává sekundární literatury. Stejně tak je tomu na s. 68.

Modernistická fantastická povídka je zastoupena dvěma autory, Argentincem Leopoldem Lugonesem a Uruguaycem Horaciem Quirogou. Výklad o posledním jmenovaném je nepřehledně roztržen do tří kapitol 4.1.2, 5.3, 6.1. Quiroga (1878 – 1937) tak figuruje mezi modernisty (4.1.2), spolu s Holmbergem a jeho povídkou „El ruiseñor y el artista“ (1876), která je „pevně vklíněna do doznívajících romantických tendencí“ (s. 106), ilustruje pozdně romantické „tradiční fantastično“ (5.3) a současně představuje „moderní fantastično“ (6.1) nebo spíš blíže neurčené „nevyhraněné fantastično“, které předchází fantastičnu „modernímu“ (s. 119). Jako problematické a zavádějící se mi jeví, že jak „tradiční fantastično“ tak „moderní fantastično“ dokládá doktorandka Quirogovými

povídkami ze stejného období. Povídka „El almohadón de plumas“ z roku 1907 (podle doktorandky „dokonalý reprezentant prvního období Quirogovy tvorby“, s. 111), ilustruje tradiční koncept fantastické povídky. „La gallina degollada“ z roku 1909, (patřící podle doktorandky mezi „povídky ze druhé a třetí fáze jeho tvorby“, s. 119) ilustruje ono „nevyhraněné fantastično /.../ vlastní mladším autorům, jako byli Felisberto Hernández, Silvina Ocampová...“ (s. 119). Přitom, jak známo, obě povídky patří do Quirogovy tvorby z prvního období tvůrčí zralosti, byly napsány pod silným vlivem E. A. Poea a vykazují výrazný hororový prvek. Doktorandka se o této časové okolnosti a jejích případných implikacích vůbec nezmiňuje.

Nepřesnosti a neujasněnost ostatně charakterizují celou tuto literárněhistorickou část. Dostí nepřehledně je zpracována pasáž o počátcích hispanoamerické fantastické literatury. S odvoláním na Nicoláse Cócara uvádí autorka na s. 35 jako počátek hispanoamerické fantastické literatury dílo *Fausto* (1866) Estanislaa del Campo, přičemž v pozn. 80 na s. 37 zmiňuje díla, která *Faustovi* chronologicky předcházejí. Jsou to *El fístol del diablo* (1845) Mexičana Manuela Payna a povídka „Gaspar Blondín“ (1858, doktorandkou mylně považovaná za román) ekvádorského eseisty Juana Montalva. Na s. 36 se objevují tři různé verze jména argentinského romantika Estebana Echeverrií (Echevaría, Echevarría), z nichž je správná samozřejmě jen jedna. Na s. 38 doktorandka překládá „La cafetera“ (kávovar, konvice na kávu) chybně (hovorovým) „Kafemlejnek“. Na s. 47, pozn. 94 je uveden neúplný název díla Eduarda Ladislaa Holmberga *Viaje maravilloso del señor Nic-Nac*). Srovnání námětů Holmbergových fantastických povídek mj. s románovou, kostumbristicky pojatou kronikou Lucia V. López *La gran aldea* (cf. pozn. 135 na s. 61), která líčí proměny Buenos Aires v období vlády tří prezidentů (Mitreho, Sarmienta a Avellanedy) z provinčního městečka ve velkoměsto, je matoucí. S. 74 chybí úplně. Na s. 76 je chyba v názvu druhé části Lugonesova povídkového souboru *Las fuerzas extrañas*: “Ensayo de una cosmología (místo cosmogonía) en diez lecciones” (2x), kromě toho se doktorandka mylí, když považuje tuto část za první, zatímco 12 samostatných povídek tvoří podle ní “druhou část knihy” (s. 76). Povídka “Nevysvětlitelný úkaz” se jmenuje správně “Un fenómeno inexplicable” (nikoli “El fenómeno....” opakuje se 3x, dále ještě na s. 80). Do souboru nepatří povídka “El vaso de alabastro” a “Los ojos de la reina”, jak by mohl čtenář mylně vyčíst z posledního odstavce na s. 77. Obdobnými chybami se vyznačuje i druhá část práce, pro ilustraci uvádím jen některé: s. 124 Rabinadrat Tákur místo Rabíndranáth Thákur, Carlos Roxlo Nalé místo Conrado Nalé Roxlo tamtéž, na s. 139 je Freud označen jako “německý psychiatr”, na s. 143 je chyba ve jménu francouzské pianistky Céline Moulié, učitelky F. Hernández, na s. 195 chybný tvar „dvěmi“, pozn. 289 s. 158 zůstala nedokončená, atd. atp.

Zmínka o alegorii na s. 82 (“všudypřítomná alegorická rovina fantastické povídky není určena k dešifraci”) zasluguje podrobnější a delší výklad už proto, že doktorandka se zde vrací k

myšlence, která se objevuje na s. 50 v souvislosti s fantastickou literaturou 2. poloviny 19. století („alegorická rovina leží ve větší či menší míře v podtextu fantastické literatury obecně“), poté na s. 68 u charakteristiky modernistické povídky (“v podtextu téměř všech fantastických povídek stále zůstávala jistá míra alegorie”) a nakonec na s. 107 při rozboru Holmbergovy povídky “El ruiseñor y el artista” (1876), kde doktorandka tvrdí, že “alegorie fantastično neruší, naopak ho zesiluje (Barrenecheová)”. Přitom v posledním případě není jasné, jde-li o její objev, nebo jestli jen parafrázu sekundární literaturu. Závažnější je však po mému soudu skutečnost, že doktorandka se dostává do rozporu s některými badateli, kteří naopak tvrdí a dokazují, že text kanonického (v doktorandčině terminologii tradičního) fantastična nesmí být alegorický (cf. Jiří Šramek, *Morfologie fantastické povídky*, Brno, Masarykova univerzita 1993, s. 23). Bylo by dobré, kdyby se doktorandka ke vztahu alegorie a fantastična mohla vyjádřit při obhajobě.

Druhá část je mnohem sevřenější, propracovanější a lépe doložená. Je založena na srovnávací studii fantastických povídek Silviny Ocampové a Felisberta Hernándeze, povídek ze souborů *Viaje olvidado*, *La furia y otros cuentos*, *Las invitadas* a *Los días de la noche* v prvním případě, *Primeras invenciones*, *El caballo perdido*, *Tierras de la memoria*, *Últimas invenciones*, *Nadie encendía las lámparas*, *La cara de Ana*, *Libro sin tapas* ve druhém. Vlastnímu čtení předcházejí kapitoly, které podávají souhrnnou charakteristiku obou autorů. Výchozím bodem komparativní studie fantastična je „všednodenní fantastično“ (s. 154), které předpokládá dětskou perspektivu či dětský princip (s. 159) jako zdroj subverzivního pohledu na skutečnost. Ten dokáže proniknout za fasádu empiricky vnimatelné skutečnosti a vyjevit nespárené, „fantastické“ (doktorandčina záliba v používání slova „škvíra“, s. 169, 197, 210, 225, 246, 265, pro označení místa, kudy vstupuje fantastično do reality, působí velmi nepříjemně). Celá část je strukturována podle jednotlivých prostředků *jazykových* (subverzivní diskurz, kombinování hovorového a poetického jazyka), *tematických* (láska a její deviace, krutost, sadismus a perverze), *motivických* (věc, sen, dvojník, smrt, přeměna jako nástroje fantastična) a *naratologických* („dětský vypravěč“), které jsou ve studovaných dílech použity a které vyvolávají ve čtenáři dojem fantastična nebo k němu přispívají. Zvláštní pozornost je věnována typologii postav a jejich vztahům.

Společným jmenovatelem všech analýz je ambivalence: silný/slabý u postav (s. 177), animace neživého/reifikace živého (s. 161), dvojznačnost hodnocení údajů (s. 170), dvojmocná fokalizace (s. 172), subverze ženské a mužské role a rozdvojení osobnosti (s. 182), řád každodennosti/anachronický řád (ss. 215, 218), sen/skutečnost (s. 230), Já/druhý (s. 233), vědomí/tělo (s. 239), mrtvý/živý (s. 243), člověk/zvíře (s. 249), čas psaní/čas čtení (s. 255). Tento aspekt studované fantastické literatury mohl být výchozím bodem syntetické části práce, kterou nemůže nahradit dvoustránkový repetitivní závěr. Přes uvedené výhrady lze práci hodnotit kladně, zejména

pro její rozsah, množství probíraných děl a uvedenou a citovanou bibliografií. Lze jen litovat, že celkový dobrý dojem kazí nedbalost (věcné i jazykové chyby) spolu s prohřešky proti dobrému stylu (jako např. na s. 54 „Prestože je význam /.../ velice významný“).

Doporučuji, aby disertační práce Mgr. Lady Hazaiové byla připuštěna k obhajobě.

V Brně dne 5. května 2006

Eva Lukavská
Ústav románských jazyků a literatur
Filozofická fakulta
Masarykova univerzita
Brno